

Akyl näme? Göwün näme?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Akyl näme? Göwün näme? AKYL NÄME? GÖWÜN (KÖŇÜL) NÄME?

Her ikisini-de el bilen elläp, göz bilen görüp bolmaýar. Şeýle-de bolsa, akylyň we göwüniň (köňüliň) anyk bardygyna ynanýas. Çünki bu ikisi biziň durmuşymyzyň iň esasy iki sütünidir!..

Adamzady birnäçe asyrlap başagaý eden we bu boýunça tükeniksiz dünýägaraýyşlary döretdiren, küti-küti kitaplary ýazdyran bu iki adalga durmuşymyzda möhüm rol oýnaýan esasy iki merkez bolmagynda galýar.

Filosoflaryň käbiri akyly wahyýdan, ynançdan, syzyjylykdan, duýgy, nukdaýnazardan, («algı» ýa-da «восприятие» -t.b.) we tejribeden tapawutlylykda ýeke-täk adama mahsus bolan bilmek ukyby, dogry düşünmek, karara gelmek we konsepsiýa döretmek güýjünden ybarat hasaplaýar.

Akyl bize ýol görkezýär. Biz akylyň üsti bilen dogry zat bilen nädogry zadyň, hakykat bilen ýalanyň tapawudyny bilýäris. Akylyň üsti bilen bu boýunça pikir edýäris, gepleşýäris, jedelleşýäris, analiz edýäris, netije çykarýarys. Akylyň iýmiti özgeleriň tejribelerinden peýdalanmakdyr, okamakdyr, maglumat goruňy baýlaşdyrmakdyr.

Akyl – adam gatnaşyklarynda we özara düşünişmegiň ýeke-täk ýoludyr hem-de düşünje prosesini ugrukdyrýan, ýagtylandyrýan konsepsiýalardyr maglumatlar arkaly işleýän ukypdyr.

Akyl – her maglumaty özünde jemleýän, adamy kämilleşdirmek üçin emele gelen iň gymmatly zatdyr. Oýlanyp-ölçerip bilýän adam üçin akyl bahasyna ýetip bolmajak peşgeşdir. Adamzat durmuşyny öňe äkiden iň gowy zatlary «pikirlenip» bilýänler oýlap tapdylar. Akylyň öňüne bent bolýan päsgelçilikler – öýke-kine, men-menlik ýaly ýaramaz häsiýetlerdir.

Hezreti Muhammet (s.a.w) «*Adamlara akyllaryna görä ýüzleniň*» diýipdir. Möwlana Rumynyň: «*Düşünýäne düşündirmeseň zulum edersiň. Düşünmeýäne düşündirsen ýene zulum edersiň*» diýen

jümlesi-de akyl babatda birnäçe kesgitlemäni öz içine alýar. Göwün bolsa – gозelligiň, söýginiň we Hudaýyň konsepsirlän merkezidir. Has dogrusyny aýtmaly bolsa, köňül – «Hudaýyň öýüdir». Dinleriň ählisinde, ähli taglymlarda, hatda adamzat taryhyň ähli döwründe «Göwnüňi arassa saklamak» (Göwnaçyk bolmak) düşünjesi öňe tutulupdyr. Öýke-kine, husytlyk, gabanjaňlyk, betpällik, gahar-gazap, nebisjeňlik, ten islegleriniň ýesiri bolmak ýaly duýgulara özüňi aldyrmak göwnüň içinde dörän iriňli ýaradyr ýa-da arassa göwnüň öňüne tutulan gara tutydyr.

«Pälibozuklyk», «Göwni garalyk» diýip atlandyrylýan bu adalgalar adamyň göwnüni daşa öwürüp taşlaýar. Netijede adam akyl ýolundan azaşýar we Hudaýdan daşlaşýar.

Göwün – söýginiň, syrlaryň, hikmetiň merkezi hasaplanýar. Janymyzyň uýy göwnümüzdedir! Hudaýy, söýgini, dostlugy, ylym öwrenmegi göwnüne nagys eden adam ruhy taýdan kämilleşer we onuň özüni alyp barşy «Göwne ýaramak», «Göwün awlamak» ýaly sözler bilen häsiýetlendiriler.

Göwnümüzizi öz eline almak isleýän, hatda talap taşlaýan maddy bähbitlerden aklymyzy ulanyp daş duran halatymyzda, «Hudaýy» duýgylarymyzyň barçasý bilen görüp, bilip, duýup biljekdigime şek-şübhe bolup bilmez. Säheriň ümsümliginde ýa-da tebigatyň melul ediji gозelliginiň garşysynda, bu ajaýyplyklary görmegiň özüne nesip edendigi üçin Hudaýa göwnaçyklyk bilen şükür etmekden uly bagt bolup bilmez. Ynha, hut şol pursatam arassalanan göwnüň Hudaý bilen ýüzbe-ýüz bolýan çagydyr.

Göwnüňi arassa tutmak üçin ilkinji nobatda özümüzizi tanamak gerek. Ýöne nädip?!

Oýlanmak, görýän-eşidýän zatlaryňa jogap agtarmak – bilýän gowy zatlaryňy ýagşylyk we söýgi bilen bitewileşdirmek üçin iň ýakyn ýoldur. Bulary akyl süzgüjinden geçirip, bir gezek göwnümüze kabul edip alansoň, hiç bir ýaramaz ýagdaý ýa-da ýaman kişi bizi bu ýoldan sowup bilmez. Biziň döwrümüzde «bol-telki durmuş» reseptleri metbugat serişdeleriniň, döredijilik dünýäsiniň, syýasatyň, maddy dünýäniň bize berýän oňaýsyz propogandasýndan (Algı Operasyonu -Ý.U.) we çalt sarp edijiligiň çökder talaplaryndan özümüzizi halas eden wagtymyzda,

barýan ýolumyzy aklyň we göwnüň nury ýagtylandyrar.

Ýüreginde söýgini, dogrulygy we ýagşylygy, aklynda ylma bolan höwesi, zähmet çekmäge bolan mizemez ýörelgeleri kabul edip alanlar jemgyýetde mese-mälim tapawutlanar.

Aklyny peýdalanyp bilýän islendik adam her bir ýagdaýyň, her bir duýgynyň älemde haýsydyr bir zady täsiri astyna alýandygyna göz ýetiren wagtynda, onuň eýýäm ruhy taýdan kämilleşme ýoluna düşenligidir. Şeýle nukdaýnazar, garaýşyň şeýle çuňňurlygy ol adamyň hemişe ünsli bolmagyny üpjün eder. Onuň ähli hereketi sözünü we duýgularyny gözükdirer. Bu bolsa «Akyl-Göwün bileleşiginiň» ilkinji ädimleridir.

Jemgyýetde «Göwün birligi» (Hemdemlik, raýdaşlyk agzybirlik - t.b.) diýip atlandyrylan bu oňaýly üýtgeşme şular ýaly ilkinji ädimleriň yzysüre gelýär. Akyl we göwün birligine gowşanlar her hili ýagdaýda biri-birlerine sazlaşykly hereket edýärler. Ýöne aklyny göwni üçin ulananlar bu iki güýç merkezini «Bir» eder. Adam aklyna doly eýelik edip bilse-de, öz göwnüniň raýyny ýykybilmeýän wagtlyry az bolmaýar.

Iň howply duzak – egodyr. Egosyny ýeňip bilýän, düşünjesine gözegçilik edip bilýän, aklyny we göwnüni bir saklaýan adamlar köpeldigiçe, jemgyýetiň asudalygynyň, sazlaşygynyň hem şonça üpjün edildigidir.

Maddy we ruhy taýdan ösmek – jemgyýetçilik bagtyýarlygynyň açarydyr.

Ýylmaz ULUSOÝ.

Ähli hukuklary goragly ® 2011 Filosofiýa